

Ринок фінансово-банківських послуг

Тетяна БАТРАКОВА

**АНАЛІЗ СИСТЕМОУТВОРЮЮЧИХ ФАКТОРІВ
ФІНАНСОВОГО ЗАХИСТУ
СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ
В УКРАЇНІ**

Резюме

Зазначено, що в сучасних умовах радикальні зміни в управлінні економічними процесами, що викликані розвитком ринкових відносин, швидкими змінами факторів внутрішнього та зовнішнього середовища функціонування суб'єктів господарювання, викликають загрозу його фінансовим інтересам, спричиняють високий рівень фінансових ризиків, що призводить до необхідності удосконалення концепції забезпечення ефективної діяльності підприємств і управління нею. Вказано, що здатність підприємств протистояти зовнішнім загрозам у ринковому середовищі, котрі можуть призвести до порушень балансу в сфері безпеки, залежить від багатьох факторів, кількісних та якісних параметрів. Встановивши головні класифікаційні ознаки системоутворюючих факторів: масштаб впливу, ступінь інтенсивності, темпи впливу, сфери використання, період впливу, складність освоєння, перспективи впливу, ефективність впливу, проаналізовано і визначено вплив кожного з факторів на економічну безпеку підприємства та виявлено резерви підвищення фінансового захисту з метою управління ним. Обґрунтовано, що розробка заходів щодо зменшення їхнього впливу є запорукою успішного функціонування суб'єктів господарювання на ринку. Констатовано, що існування ефективної системи фінансової безпеки, яка забезпечить захист підприємства від за-

© Тетяна Батракова, 2016.

Батракова Тетяна, канд. екон. наук, доцент, Запорізький національний університет, Україна.

гроз, є однією із найважливіших умов забезпечення стійкого зростання підприємства та формування позитивних результатів його фінансової діяльності на довгострокову перспективу.

Ключові слова

Фінансова безпека, управління економічної безпеки, класифікаційні ознаки, системоутворюючі фактори, раціональне використання, платоспроможність, конкурентоспроможність, економічний потенціал.

Класифікація за JEL: F52, F63, G17, G32.

Постановка проблеми. Глибокі перетворення, що відбуваються в економіці держави і світовій економіці в цілому, сприяють максимальній мобілізації внутрішніх резервів на мікро- та макрорівні суб'єктів господарювання. Для їхнього ефективного функціонування в умовах ринкових відносин найбільше значення відіграє виявлення резервів збільшення обсягу продукції, зниження її собівартості та, відповідно, збільшення обсягів продажу і прибутків підприємств. Проте на сьогодні економічний стан підприємств характеризується фінансовою нестабільністю, низьким рівнем рентабельності оборотних активів, недостатністю власного капіталу, високим ступенем зносу основного капіталу, малою кількістю інноваційних розробок, неефективним використанням матеріальних ресурсів, спадом виробництва, що в сукупності зі зростанням інфляції та корупції в країні викликає зростання тіньової економіки і зниження фінансової безпеки підприємств різних форм власності.

Таким чином, актуальності набуває забезпечення господарювання в довгостроковій перспективі в сучасних нестійких умовах, у здатності протистояти діям негативних зовнішніх та внутрішніх чинників, забезпечення фінансового захисту та безперервного процесу здійснення економічної діяльності конкурентоспроможності, платоспроможності та фінансової стійкості суб'єктів.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Проблеми фінансової безпеки та фактори фінансового захисту підприємств досліджуються багатьма вітчизняними і зарубіжними вченими. Серед зарубіжних науковців варто ви-

ділити А. Берльє, Ш. Валітова, О. Вільямсона, Д. Волкова, М. Дженсена, В. Р. Коуза, В. Меклінга, К. Мерфі, Г. Мінза, Є. Олійникова, Г. Пирогова. Також суттєвий вклад у дослідження зазначеної тематики внесли такі вітчизняні науковці, як: О. Ареф'єва, О. Барановський, Д. Баюра, І. Бланк, М. Бутко, О. Василик, М. Войнаренко, К. Горячева, Ф. Євдокимов, Т. Кузенко, В. Лук'янова, Л. Малюта, В. Мунтіян, В. Нижник, Н. Хрущ, Л. Шемаєва та ін. Незважаючи на різноплановість та глибину проведених досліджень, залишаються невизначеними питання, пов'язані з формуванням фінансової безпеки суб'єктів господарювання.

Формулювання цілей статті. Аналіз сучасних наукових підходів до змісту поняття «фінансова безпека», вивчення та класифікація факторів, що формують фінансову безпеку українських суб'єктів господарювання.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі розвитку економіки України переважна частина суб'єктів господарювання характеризується слабкими позиціями на ринку, застарілістю технології виробництва та технічного складу, нераціональним використанням наявних виробничих потужностей, нестійким фінансовим станом. Збереження збитковості господарської діяльності суб'єктів господарювання свідчить про наявність ознак кризи, розбалансування внутрішнього механізму саморегуляції підприємств та потребу їхнього фінансового оздоровлення.

У таких умовах найважливішими завданнями керівників підприємств є: зміна стратегії, виведення роботи підприємства на якісно новий рівень, запровадження політики диверсифікації продукції та сфер діяльності, розширення асортименту й номенклатури продукції. В процесі формування ефективної системи управління діяльністю підприємства необхідно реалізовувати ці завдання в їх взаємозв'язку і взаємозалежності для успішного досягнення основної мети управління організацією [1, с. 28]. В цих умовах проблема фінансової безпеки стає одним з основних завдань фінансового менеджменту підприємств. У загальному розумінні економічна безпека – це сукупність умов і факторів, що забезпечують незалежність суб'єктів господарювання, їх стабільність, стійкість та здатність до оновлення, самовдосконалення і виживання в умовах зовнішніх та внутрішніх загроз. Ф. В. Євдокимов підкреслює, що на фінансову безпеку підприємства впливають економічні умови господарювання, стан техніки і технології, платоспроможний попит та рівень доходів споживачів, податкова і кредитна політика уряду, законодавчі акти, якими регламентується діяльність підприємства, а також зовнішньоекономічні зв'язки [2, с. 48].

Удосконалення системи оцінки рівня безпеки суб'єктів господарювання, яка дала би змогу на основі розвитку інноваційних процесів визначити можливості зростання доходів, розвитку процесів накопичення фінансового капіталу, зумовлює необхідність дослідження низки аспектів, пов'язаних з підвищенням фінансової безпеки. Проблема фінансової безпеки суб'єктів господарювання займає провідне місце в сучасній економічній науці. Фінансова безпека у науковій літературі розглядається: як стан захищеності інтере-

сів підприємств, як стан ефективного використання ресурсів, як процес досягнення певного стану та як стабільна і динамічна система забезпечення фінансовими ресурсами.

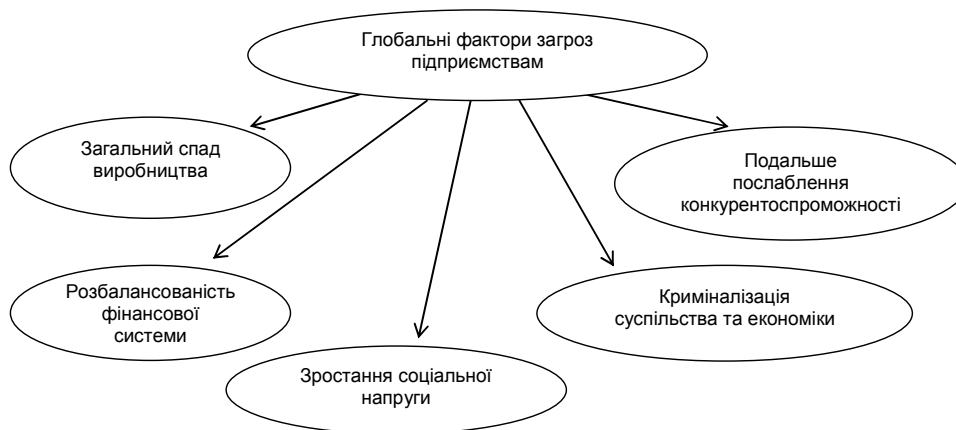
В сучасних умовах здатність суб'єктів господарювання до саморозвитку і прогресу є дуже важливою складовою економічної безпеки. Створення сприятливих умов для інвестицій та інновацій стає обов'язковою умовою для самозбереження. Формування системи методів оцінки рівня безпеки підприємств, яка дала би змогу на основі розвитку інноваційних процесів виявити можливість зростання доходів, є одним з найважливіших сучасних завдань економічного розвитку підприємств. С. О. Кушнір [3, с. 210] вважає, що прийняття позитивного рішення щодо інвестування в інноваційний розвиток можливе лише за умови, коли інвестор володіє інформацією щодо прогностичних показників у майбутньому періоді; набору альтернативних варіантів інвестицій; початкових витрат для реалізації кожного альтернативного варіанта інвестування. Підвищення фінансової безпеки тісно пов'язане з розвитком процесів накопичення капіталу, необхідного для зростання доходів суб'єктів господарювання.

В процесі вивчення даної проблеми виявлена сукупність факторів (фінансових, економічних, виробничих, трудових, інноваційних, соціальних та інших), які впливають на економічну безпеку підприємств як ззовні, так і з середини. Фінансові фактори забезпечують розподіл, використання та консолідацію фінансових ресурсів. Саме вони забезпечують ліквідність балансу на основі стійкої платоспроможності, ефективне використання грошових коштів, створення досконалої структури капіталу для збереження господарчої незалежності. Аналіз факторів допомагає виявити сильні і слабкі сторони в діяльності підприємств та на основі аналізу, можливо, розробити стратегію дій, яка зможе забезпечити стабільний розвиток суб'єкта господарювання та його економічну безпеку, яка є основою існування сучасного підприємства. Економічна безпека підприємства – це можливість досягнення мети своєї діяльності в сучасних умовах нестабільності і фінансової кризи – одержання прибутку та збереження конкурентоспроможності на довгострокову перспективу за рахунок ефективного управління і виконання функцій підприємства в умовах впливу внутрішніх та зовнішніх загроз. Від того, наскільки точно і повно будуть визначені чинники та рівень їх впливу на досягнення основної мети суб'єктів господарювання, залежить формування фінансової безпеки підприємств. Зрозуміло, що між усіма факторами, які впливають на економічну безпеку як на мікро-, так і на макрорівні, існує взаємозв'язок та повинна досягатися певна рівновага, яка в умовах високого динамізму зовнішнього оточення виступає ключовим фактором ефективного забезпечення фінансової безпеки.

Враховуючи глобальні фактори загроз економічній безпеці підприємств (рис. 1), управління економічною безпекою слід спрямувати на протидію цим загрозам. Під цим треба розуміти сукупність умов, процесів, факторів, які протистоять реалізації економічних інтересів суб'єктів господарської діяльності або створюють для них небезпеку [4, с. 105].

Рисунок 1

Глобальні фактори загроз суб'єктам господарювання

Зрозуміло, що виникнення загроз зумовлено багатьма факторами, які по-різному впливають на економічну безпеку підприємств. Переходячи до визначення факторів економічної безпеки, можливо зазначити, що під ними можна розуміти умови, обставини, рушійні сили забезпечення економічної безпеки. О. С. Літвінов [5, с. 45] запропонував таке авторське визначення факторів економічної безпеки. Під факторами економічної безпеки будь-якої системи необхідно розуміти умови, обставини, рушійні сили, що дають змогу зберігати стійкість системи до внутрішніх і зовнішніх загроз та здатність виконувати завдання, які стоять перед системою. Під системою можна розуміти будь-яку відносно відокремлену економічну одиницю. Класифікація факторів, впливають на фінансову безпеку підприємств, розглядалася багатьма вченими-економістами, але до сьогодні немає узгодженої думки стосовно їх складу та класифікації. Проте в цілому їх можна поділити на дві групи: зовнішні та внутрішні (рис. 2). Внутрішні фактори пов'язані з діловою репутацією засновників суб'єктів господарювання, наявністю протиріч між засновниками, компетентністю та кваліфікаційною якістю персоналу, рівнем вмотивованості персоналу, станом забезпечення ефективного перебігу процесів, що забезпечують діяльність суб'єктів господарювання, а саме: процесів планування, процесів постачання, процесів виробництва, процесів реалізації, процесів, пов'язаних з науковими розробками на підприємствах, процесів, пов'язаних з інвестуванням та станом взаємозв'язків між усіма структурними підрозділами суб'єктів господарювання. Т. Ю. Загорельська до внутрішніх факторів фінансової безпеки відносить: галузеві особливості підприємства; структуру виробленої продукції (робіт, послуг), її частку в загальному платоспроможному

попиті; розмір оплаченого статутного капіталу; величину витрат, їх динаміку порівняно з грошовими доходами; стан майна і фінансових ресурсів підприємства, їх склад і структуру [6, с. 111]. М. В. Фоміна розділяє внутрішні фактори фінансової безпеки підприємства на **основні і другорядні**. У свою чергу, **основні фактори** фінансової безпеки підприємства науковець класифікує на **виробничі**, до яких належать засоби і предмети праці, а також безпосередньо сама робота, і **невиробничі**, зокрема фактори професійного розвитку колективу, природоохоронної діяльності та постачальницько-збутові. **Неосновними внутрішніми факторами** фінансової безпеки підприємства, на її думку, є структурні зрушення, порушення господарської і технологічної дисципліни [7, с. 7]. Н. А. Гринюк вважає найважливішими внутрішніми факторами, що впливають на фінансову безпеку підприємства, є збут, виробництво продукції, інновації, система комунікацій, реклама, робота з персоналом, його мотивація, інфраструктура ринку, якість управлінського і бухгалтерського обліку, а також коректна діагностика фінансово-господарської діяльності [8, с. 8–9].

Рисунок 2

Класифікація факторів загроз суб'єктам господарювання

С. Кульпінський стверджує: чим більша швидкість оборотності дебіторської заборгованості, прибутковість реалізації продукції і частка власних оборотних коштів, тим безпечніший фінансовий стан підприємства [9, с. 35]. Р. С. Папехин підкреслює, що фінансова безпека залежить від ефективності маркетингової та виробничої діяльності підприємства, а також від рівня його кадрового потенціалу та організаційної культури [10, с. 9]. Тобто, проаналізувавши внутрішні фактори впливу на фінансову безпеку суб'єктів господарювання, можливо зазначити, що вони відображають на мікрорівні такий стан підприємства, при якому воно достатньо забезпечене вмотивованими, кваліфікованими кадрами, які не мають протиріч між собою та власника і змогли організувати ефективний перебіг процесів і зв'язок між усіма структурними підрозділами, включно із забезпеченістю фінансовими ресурсами та їх ефективним використанням, що, в свою чергу, приводить до стабільного доходу та підвищення добробуту власників і працівників.

В свою чергу, **зовнішні** можна поділити на три підгрупи:

- макроекономічні (рівень та стадія розвитку економіки; стабільність законодавства; державна податкова, антимонопольна, інвестиційна, інноваційна цінова та зовнішньоекономічна політика; темп інфляції; паритет валют; купівельна спроможність);
- ринкові (рівень цін на сировину та готову продукцію, поведінка конкурентів, платоспроможність контрагентів, виробничий та споживчий попит);
- інші (соціально-політичні, криміногенні, демографічні, кліматичні темпи розвитку науково-технічного прогресу).

А. Л. Беседін [11] вважає, що зовнішні чинники фінансової безпеки підприємства відображають економічну ситуацію в державі і за кордоном, в окремих регіонах і на галузевих ринках. Найважливішими з них є величина податкових ставок, рівень відсотків за кредитами, ступінь монополізації галузі, кон'юнктура ринку та інвестиційна активність підприємства.

Р. С. Папехин [10, с. 15] вважає, що факторами безпосереднього впливу на фінансову стабільність підприємства є продукція, кон'юнктура ринку, споживачі і конкуренти, тобто сукупність внутрішніх факторів, до яких можна віднести:

- **фінансові:** структура капіталу, ліквідність активів, рівень рентабельності, дивідендна політика, дохідність інвестиційних проєктів;
- **виробничі:** структура та стан основних засобів, використання основних та оборотних засобів, структура собівартості, система контролю якості;
- **збутові:** асортимент продукції, ступінь диверсифікації споживачів, портфель замовлень на виробництво, політика розрахунків з покупцями, маркетингова політика;

- **інтелектуально-кадрові:** структура персоналу, мотивація персоналу, кваліфікація персоналу, організаційна структура управління, соціальні заходи;
- **інвестиційні:** наявність інвестиційної політики, рівень інноваційної діяльності, наявність НІОКР;
- **матеріально-технічне забезпечення:** ступінь диверсифікації закупівель, ритмічність поставок, якість поставленої сировини та матеріалів, політика ресурсозбереження;
- **екологічні:** впровадження нових технологій, впровадження природоохоронних заходів.

С. Кульпінський вважає, що на фінансову безпеку підприємства впливають економічні, науково-технічні, природні, соціально-політичні, соціально-культурні, екологічні і демографічні фактори. Він переконаний, що до складу економічних факторів належать рівень інфляції, зайнятості і доходів населення; до науково-технічних – технічний рівень машин, обладнання та предмети праці, а також нематеріальні активи; до природних – наявність екстремальних умов [9, с. 36].

Отже, проаналізувавши різні думки, слід зазначити, що ефективно забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання залежить від цілого ряду взаємопов'язаних факторів та джерел їх виникнення і напрямів впливу. Для активізації зовнішніх та внутрішніх факторів необхідно виявити зміст і ознаки їх виникнення та розподілити ризики по зонах відповідальності провідних менеджерів і фінансистів суб'єктів господарювання. Підвищення ступеня відповідальності провідних спеціалістів за забезпечення, раціональний розподіл і використання усіх наявних ресурсів за їх призначенням має велике значення для забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання.

Висновки. Реалізація цілей забезпечення стійкості економічного зростання суб'єктів господарювання передбачає забезпечення їх економічної безпеки, яка є постійним процесом, що представляє собою систему заходів, які забезпечують конкурентоспроможність, фінансову стійкість та економічну стабільність підприємства, а також підвищення доходів його власників і працівників не тільки в поточному періоді, а й у довгостроковій перспективі. Тому, встановивши головні класифікаційні ознаки системоутворюючих факторів: масштаб впливу, ступінь інтенсивності, темпи впливу, сфери використання, період впливу, складність освоєння, перспективи впливу, ефективність впливу, можливо проаналізувати і визначити вплив кожного з факторів на фінансову безпеку підприємства та виявити резерви підвищення фінансового захисту з метою управління ним. Також, враховуючи всі фактори впливу на фінансовий захист та їх взаємозв'язок, слід зазначити, що з позиції системного підходу забезпечення фінансової безпеки повинно бути активним, плановим, безперервним, універсальним, комплексним та надійним.

Література

1. Якимчук Т. В. Соціально-економічна ефективність підприємства та її значення в сучасних умовах [Електронний ресурс] / Т. В. Якимчук. – Режим доступу : http://www.nbuu.gov.ua/portal/Soc_gum/Vzhdt.pdf.
2. Євдокимов Ф. І. Узагальнююча оцінка фінансової складової рівня економічної безпеки підприємства / Ф. І. Євдокимов, О. В. Мізіна, О. О. Бородіна // Наукові праці Донецького національного технічного університету. – 2002. – Вип. 46. – 216 с.
3. Напрями забезпечення ефективності управління інвестиційною діяльністю в інноваційний розвиток підприємств машинобудування : моногр. / А. В. Череп, С. О. Кушнір. – Запоріжжя : ЗНУ, 2015. – 212 с.
4. Механизмы управления экономической безопасностью : моногр. / Ю. Г. Лысенко, С. Г. Мищенко, Р. А. Руденский, А. А. Спиридонов. – Донецк : ДонНУ, 2002. – 175 с.
5. Літвінов О. С. Фактори економічної безпеки / О. С. Літвінов // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2013. – Вип. 2 (49), ч. 1. – С. 40–47.
6. Загорельская Т. Ю. Финансовая безопасность предприятия как объект управления / Т. Ю. Загорельская // Наукові праці ДНТУ. – 2006. – Вип. 103-4. – С. 215–218.
7. Фоміна М. В. Проблеми економічно безпечного розвитку підприємств: теорія і практика : моногр. / М. В. Фоміна. – Донецьк : ДонДУЕТ, 2005. – С. 140.
8. Гринюк Н. А. Інноваційні підходи до вивчення стану фінансової безпеки підприємств України / Н. А. Гринюк // Проблеми науки. – 2009. – № 1. – С. 8–15.
9. Кульпінський С. Роль фінансової безпеки України в поглибленні інтеграційних стосунків з європейськими країнами / С. Кульпінський // Фінансова консультація. – 2000. – № 5. – С. 34–40.
10. Папехин Р. С. Индикаторы финансовой безопасности предприятий / Р. С. Папехин // Взгляд молодых ученых на экономические и финансовые реформы в России : сб. статей. – Волгоград : Волгоград. науч. изд-во, 2007. – 16 с.
11. Беседин А. Л. Экономическая безопасность предприятия в контексте системного подхода к решению проблемы защиты конфиденциальной информации / А. Л. Беседин, В. В. Беляев // Финансы и кредит. – 2004. – № 27. – С. 63–68.

Стаття надійшла до редакції 28 липня 2016 р.